

data**driven**

RESEARCH PAPER

АКТУАЛЬНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

КОМЕРЦІЙНОГО РИНКУ

ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ В УКРАЇНІ

DataDriven висловлює подяку Державній службі з надзвичайних ситуацій, Міністерству Економіки, ДСНС Естонії, Швейцарському фонду з протимінної діяльності, Женевському міжнародному центру з гуманітарного розмінування, Київській школі економіки (КШЕ), НІБУЛОН, та Aspichi у допомозі з підготовкою дослідження.

Віктор Карвацький, Антон Табур, Олександр Буряченко

Актуальний стан та перспективи комерційного ринку гуманітарного розмінування в Україні

1. Вступ. Актуальність проблематики

Повномасштабне вторгнення російської федерації спровокувало суттєве використання різного роду вибухонебезпечних пристроїв та боєприпасів, як наслідок – це спричинило замінування понад [174 тисяч квадратних кілометрів](#) території, тобто понад 28% площі України. Актуальність робіт з гуманітарного розмінування поєднує в собі необхідність забезпечення існування безпечного простору життєдіяльності з критичною потребою повернення уражених територій до економічного активу. За оцінками світового банку, [сумарна вартість процедур розмінування в Україні складе 37 мільярдів доларів США](#).

Для порівняння загальна сума видатків державного бюджету України на 2024 рік складає [близько 77 млрд доларів](#). Таким чином, реалізація робіт з повного розмінування територій потребує не лише значної залученості техніки та особового складу, а й суттєвих фінансових вливань.

Важливим для розуміння ймовірної довгострокової вигоди є і питання розмінування акваторій (поза межами «Зернового коридору»), які є ключовими для українського морського експорту, не лише зернових а й товарів інших ключових галузей промисловості. Власне, за офіційними даними вартість одного дня непрацюючих портів – [близько 170 мільйонів доларів США](#).

Загроза водному простору присутня і в акваторії річки Дунай, у руслі якої неодноразово фіксували занесені течією вибухонебезпечні пристрої. Порти Дунаю ж, станом на липень 2023 року складали близько [20% всього українського експорту](#). Саме питання розмінування акваторій в уряді класифікують, як надважке у зв'язку з де-факто повною відсутністю гравців у галузі.

Наявність суттєвої кількості державних та неприбуткових структур зі статусом сертифікованих операторів протимінної діяльності дозволяє забезпечити певну частку первинних потреб протимінного обстеження (що стосується приватних будинків на звільнених територіях, автошляхів, виявлених громадянами вибухових пристроїв). Однак потужності цих організацій є надто малими аби забезпечити розмінування настільки відчутних масивів території, які потребують цього.

Саме високий рівень залученості різного роду неприбуткових структур є однією з ключових характерних ознак сьогоденної ситуації. Саме таким структурам найпростіше і пройти процедуру сертифікації і працювати без вагомих інвестицій за кошти донорів. Водночас показовим є факт того, що найбільша світова благодійна організація з гуманітарного розмінування HALO Trust з 2022-го року розмінувала близько [3.15 квадратних кілометрів території, що становить близько 0,0018% замінованої території](#).

Таким чином все актуальнішою стає потреба появи ринку, котрий би уможлиблював участь у процесах гуманітарного розмінування приватних комерційних структур.

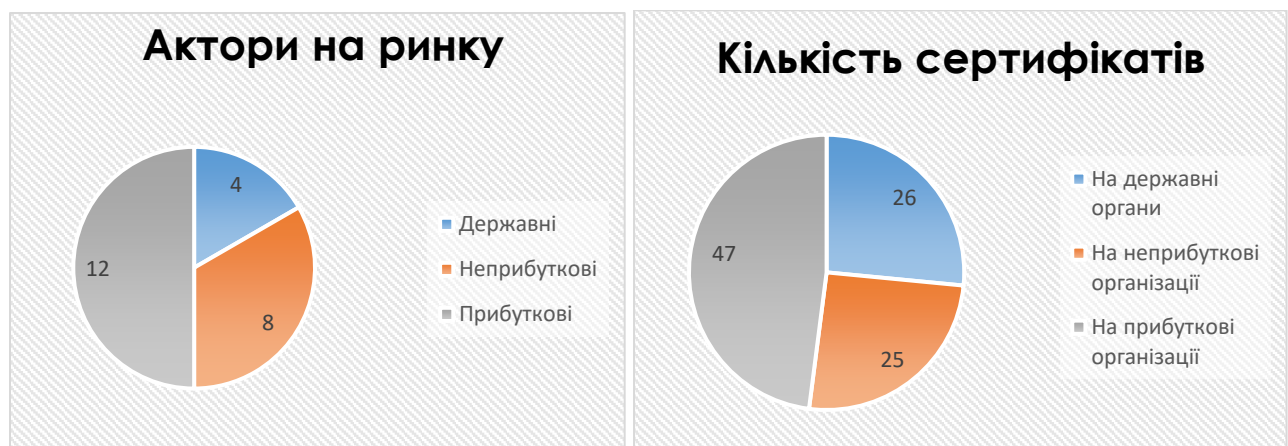
2. Процедура сертифікації операторів. Сертифіковані оператори

Для виходу на український ринок гуманітарного розмінування ключовим юридичним елементом є сертифікація оператора протимінної діяльності.

Відповідну процедуру в Україні станом на сьогодні здійснюють три акредитовані установи: [Міжрегіональний центр гуманітарного розмінування ДСНС України](#) (с. Залужне (Ватутіне) Харківської області), Сертифікаційний центр при ВЧ А2641 (м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області) та [Центр Протимінної діяльності Державної спеціальної служби транспорту](#) (м. Чернігів).

Відмінності між ними донедавна полягали у поодиноких юридичних особливостях процесу та від 2 лютого 2024 [року урядом імплементується стандартна для усіх сертифікаційних центрів процедура](#). Дана новація передбачає стандартний термін дії акредитації у розмірі трьох років.

В той же час, цікавим є аспект збереження норми щодо можливості подавати документи на сертифікацію лише в одному з центрів.

Станом на сьогодні відкритою є інформація про сертифікованих операторів лише двома центрами ([ЦПМА](#) та [МЦГРШР ДСНС](#)), однак саме вони є найбільш активними у вказаній сфері.

З діючих наявні 26 належать державним структурам, 30 -прибутковим і 21 – неприбутковим.

Всього наразі діє 77 сертифікатів, два з яких поза сферою акредитації органу з сертифікації (застосування кінологічних розрахунків та розмінування з використанням машин).

З діючих наявні 4 державних організацій, 8 прибуткових організацій, 7 неприбуткових структур.

Така кількість неприбуткових структур зумовлена своєрідним глобальним трендом: традиційно ринок розмінування характеризується сильною присутністю недержавних неприбуткових акторів - це пояснюється звільненням від сплати сертифікаційних платежів та здатністю швидше та легше отримати фінансування від міжнародних організацій.

Робота, яку виконують сертифіковані організації це: 14 - технічне обстеження, 17 - нетехнічне обстеження, 13 - розмінування вручну, 13 - очищення району ведення бойових дій, 6 - порядок знешкодження залишків війни, 10 - інформування населення, 2+1 поза зоною акредитації - розмінування з використанням машин, 1 поза зоною акредитації - застосування кінологічних розрахунків.

Тут привертає увагу проблема сфер акредитації органів сертифікації, тобто можливостей тих чи інших установ проводити акредитацію за певними напрямками. Саме для покриття всіх типів сертифікацій була зумовлена необхідність наявності різних сертифікаційних центрів – крок який наштовхується на критику з боку частини учасників ринку.

Сьогодні ж, метою цілеспрямованої державної політики є розширення кількості сертифікуючих установ задля підвищення рівня ефективності роботи завдяки конкуренції. Зокрема, пропонується реалізація передбаченої законом можливості відповідної акредитації приватних компаній, як сертифікаторів.

Така можливість може бути привабливою для великих компаній, котрі прагнуть домінування на ринку та представленості на всіх етапах процесу. Наприклад, сьогодні глобальна компанія-виробник GSC має як ліцензію на виробництво, так і сертифікат оператора – і у майбутньому зможе стати й ще сертифікатором.

Окремої уваги заслуговує нерозуміння переважною частиною гравців ринку ролі Національного органу з питань протимінної діяльності (міжвідомчий консультативний орган) та ДП «Центр гуманітарного розмінування» (регулятор якому сертифікаційні органи подаватимуть документи) і їх ролей у процесі гуманітарного розмінування та сертифікації операторів.

3. Актуальний стан ринкової складової

Незважаючи на існуючу сертифікаційну процедуру для операторів протимінної діяльності, комерційний ринок гуманітарного розмінування знаходиться лише на зародковій стадії – він проходить етап становлення та втілення експериментального єдиного протоколу сертифікації.

Ринкові відносини у даному сегменті можуть здійснюватися у трьох ключових напрямках:

- Участь у державних або регіональних тендерах через платформу відкритих закупівель Prozorro (сьогодні подібні тендери не передбачають участі приватних структур та реалізуються в переважно закритому форматі)
- Двосторонні контракти між приватними компаніями та операторами промислової діяльності.

Така форма взаємодії наразі не є розвинутою через відсутність зрозумілої для учасників ринку пропозиції, механізмів взаємодії між приватними акторами та державою, та високими витратами на розмінування.

- Організація компанією власного підрозділу, спрямованого на здійснення протимінної діяльності, як альтернативна звернення до інших компаній

Тут можемо пригадати приклад великої аграрної компанії НІБУЛОН:

Компанія маючи близько 5,5 тисяч гектарів замінованих полів, що були доступні до здійснення протимінної діяльності (ще близько 20 000 га – окуповані території, або такі що входять до зони ведення бойових дій), створила власний департамент, який було сертифіковано як оператора протимінної діяльності.

Серед низки причин які спонукали НІБУЛОН до інвестицій в напрям гуманітарного розмінування у гуманітарне розмінування головною була наступна:

Потреба швидко повернути в обіг власні території, щоб мінімізувати збитки від простою, на фоні фокуса держави на розмінування інфраструктурних об'єктів з приділенням меншої уваги до розмінування сільськогосподарських угідь.

У квітні 2023 року компанія отримала статус оператора з протимінної діяльності та сертифікат на нетехнічне обстеження територій. Завдяки цьому вдалося повернути в обіг 4,96 гектари сільськогосподарських земель. Згодом Нібулон отримав й сертифікат на технічне обстеження, розмінування вручну та очищення району ведення бойових дій.

Наразі, компанія перебуває у процесі сертифікації на здійснення розмінування з використанням машин та механізмів у ЦПМД (Чернігів), залучивши грант від німецького урядового інвестиційного фонду DEG у 4.8 мільйони євро в межах програми the developPP Federal Ministry for Economic Cooperation and Development of Germany на закупку спеціального обладнання та чотирьох машин розмінування GCS-200 (поставки очікується завершити до травня 2024).

На даному етапі НІБУЛОН розглядає розмінування як додатковий напрямок діяльності, плануючи надавати послуги з розмінування за собівартістю аграрним компаніям та середнім/малим фермерським підприємствам.

Головна проблема полягає у значній вартості проведення таких робіт, що перевищують вартість самої земельної ділянки ([за оцінками Київської Школи Економіки \(КШЕ\)](#), ціна технічного обстеження може сягати понад 3 тисячі доларів США за гектар, а розчищення – понад 30 тисяч.) – як наслідок малі та середні фермерські господарства не можуть дозволити собі розмінування без покриття частини витрат за рахунок державного фінансування чи іноземних грантових програм.

Наразі державна підтримка ринку фокусується на створенні тендерного механізму, через який буде покриватися частина витрат приватних фірм на розмінування. Зокрема, урядом готується пілотна програма підтримки приватного розмінування у аграрному секторі, через відносну технічну легкість розмінування даного сектору та пряму економічну вигоду. Станом на сьогодні передбачається виділення на програму близько 2 мільярдів гривень,

чого б вистачило, за розрахунками КШЕ, на повне розчищення 2.3 тис. га території, або на технічне обстеження понад 21.5 тис. га.

Державна програма передбачатиме трирівневу систему участі: спочатку фермер подає заявку на участь, після чого ДП "Центр гуманітарного розмінування" встановить очікувану вартість робіт з урахуванням особливостей місцевості та інших факторів. Згодом на платформі відбуваються торги між приватними операторами. Держава компенсуватиме 80% вартості робіт – решта ж відсотків покриватимуться за приватні кошти фермера. Однак варто відзначити, що цю програму в основному буде адресовано для підприємств з площею понад 100 гектарів, і питання розмінування малих господарств залишається невирішеним.

4. **Обладнання та системи ведення протимінної діяльності**

Швидке та ефективно розмінування потребує залучення значної кількості різнотипового обладнання. В цьому контексті можемо говорити про окремий ринок технічного обладнання для гуманітарного розмінування. Сьогодні представлені такі основні категорії гравців, як:

- Виробники обладнання (машин з розмінування) міжнародного рівня. Зокрема, до них належать компанії General Cleaning Solutions (США), Dok-Ing (Хорватія), HYDREMA (Данія). Вони є сертифікованими виробниками, а дві останні вже уклали угоди про локалізацію виробництв в Україні.
- Національні виробники, що мають проекти та прототипи подібних машин та обладнання, які спрямовані саме на виробництво товарів протимінної діяльності
- Компанії, що зробили виробництво засобів протимінної діяльності одним з напрямків бізнес-диверсифікації. До таких належать, зокрема компанія Метінвест, що в жовтні цього року запустив у серійне виробництво [протимінні трали](#), або ж вищезгаданий Нібулон, котрий пропонує прототип [катуру для розмінування акваторій](#). Водночас залишається потреба сертифікації в єдиному міжнародному сертифікаційному центрі на території Хорватії.
- Стартапи міжнародного та національного виробництва у галузі застосування сучасних технологій для ведення протимінної діяльності. Тут можемо згадати, приклад компанії Aspісhі, що вже має потужності для виробництва близько 100 VR-пристроїв на місяць, спрямованих на поліпшення видимості для операторів у тралах та при користуванні дронами, однак не має можливості залучити державне фінансування.

Міністерство економіки розробляє відповідні регламенти для уможливлення проведення сертифікації засобів ведення протимінної діяльності в Україні. Передбачається, що через значну відповідальність, що її передбачає діяльність в описуваній сфері, сертифікації потребуватимуть виробники в тому числі технологічного характеру, призначені для виявлення та мепінгу вибухонебезпечних предметів.

Однак, суттєва частка учасників ринку досі не має розуміння того, які саме вимоги ставляться та висловлює переживання щодо того, як би більша бюрократизація процесу не несла за собою корупційні ризики.

Тим не менш, в умовах нерегульованого питання сертифікації, державою проводяться заходи для спонукання українського виробника у галузі на різних рівнях своєї промислової піраміди. Так, Міністерство Економіки спільно з Київською Школою економіки реалізує [акселераційну програму](#) для стартапів у сфері протимінної діяльності, яка передбачає реалізацію проекту з рівня ідеї до прототипу, котрий підлягає пітчінгу.

З пришвидшенням здійснення розмічувальних чи обстежувальних робіт, потреба у обладнанні та інформаційних системах, буде лише збільшуватись – на даному етапі розвитку ринку є можливості як для українських так і для вітчизняних компаній, у тому числі тих які розглядають розмінування лише як одну зі сфер бізнес-диверсифікації.

5. Висновки та рекомендації

5.1. Організація та управління процесами розмінування

Необхідно поліпшити комунікацію та інформування потенційних операторів у площині діяльності сертифікаційних центрів, адже станом на сьогодні, суттєва кількість акторів не розуміють значення та ролі декількох сертифікаторів та координаційних державних органів. Рекомендується впровадження своєрідної «дорожньої карти», котра допомогла б зорієнтуватися у швидкоплинних умовах діяльності в галузі.

5.2 Організація процесу сертифікації

Виникає необхідність подальшого впровадження єдиних стандартів сертифікаційної процедури, а також діджиталізація подання документів і створення діджитал-сертифікатів.

5.3. Фінансування

Рекомендується упровадження грантових програм для фінансування послуг розмінування для малого та середнього бізнесу для уможливлення користування ними послугами комерційних операторів протимінної діяльності. Така робота щодо залучення грантів та фінансування повинна здійснюватися з залученням грантів іноземних держав, продовжуючи та поглиблюючи пілотну програму для агросектору.

5.4. Державна підтримка вітчизняних виробників

Державні органи повинні провадити активний діалог з чинними та майбутніми виробниками у контексті розуміння та допомоги у вирішенні їх проблем (інформаційних, юридичних, фінансових, технічних). Рекомендується розглянути можливість побудови державно-приватного партнерства для масштабування виробничих програм компаній у сфері розмінування.

5.5. Підтримка виробників на етапі випробувань

Створити державну програму оцінки старт-апів та проектів, спрямованих на виробництво необхідного для галузі обладнання. Зокрема, забезпечити можливості випробування виробів у офіційному порядку на спеціальних полігонах.

5.6. Залучення іноземних компаній-виробників до виробництва в Україні

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, розмінування є однією з небагатьох сфер куди можливо залучити іноземне фінансування, продемонструвавши приклад як і суто військовим, так і компаніям у сфері промислового виробництва. Консультації з питань виходу на ринок, можливість долучитися до індустриальних парків, чи допомога з придбанням/побудовою промислових об'єктів зможуть локалізувати виробництво та створити нові робочі місця.